
Милован Данојлић

✓

МЛАДОЈ
КУЛТУРИ

УНИВЕРЗАЛНО У КРИВОРЕЧКОМ АУТОБУСУ

ЗАПИС О ЗЛАТОУСТОМ ПЕСНИКУ

Прошла је читава мала вечност од тренутка кад сам у *Младој култури* наишао на Симовићеву песму *Балада о обичном човеку*. Затим сам, пре неколико година, ту песму видео на уводном месту књиге *Хлеб и со*, коју је СКЗ објавила у свом Плавом колу. Сад ми се учинила нешто краћа и храпавија; оно због чега сам је при првом сусрету заволео – рефрен – остало је како је било, како једино може бити. Ништа природније, помислих, него да књига изабраних песама Љубомира Симовића почне том баладом. С том је песмом он најавио висину и боју свог гласа, завичај свог певања а, богме, и обим тематског круга по којем ће се кретати. Све што ће у лирици створити у некој је вези с њом, и, посебно, са њеним рефреном.

Песма набраја околности под којима гине обичан човек. У часу кад је песма зачета, кад је доживљавана, он је морао бити ратар; отуда, *длан блаі као ђојача*. И његова радост је обична, изван њега, објективна: *іроздови малишана на школским ірозорима*. Рамене на коме је клонуо, јесте раме родне земље: *он на Србију сјуишиа ілаву*.

Балада о обичном човеку није ме освојила овом љупком постсимболистичком имажеріјом ни тим школски уредним метафорама. Она ме је треснула својим рефреном, који се понавља четири пута, а гласи:

Убиле су га ђушке ішеницом набијене.

Тај стих погађа у среду среде. Какво складно сазвучје, каква мелодијска линија, и узлебдела фраза, са идеалним смењивањем наглашених и ненаглашених слогова! А тек слика, па слојевитост метафоре, и чудесна свежина значења...

Овај, први, за мене незаборавни сусрет с песником, обележио је и условио све моје касније сусрете с његовом лириком. Тако је настајао један строго лични *избор по сродности*, по чему би другом, сем по сродности, и могао настајати? Био сам срећан што у мом језику постоји стих *Убиле су ја њушке њшеницом набијене*, што постоји неко, ко је у тако дубоком дослуку са земљом, са њеном душом, и са језиком. Какав чудесни преображај, претворити олово у жито! Има ли ичег благороднијег од пшеничног зрна? И од чега би ратар погинуо, ако не од онога што га храни? *Убила ја њроја*, говорили су упражњивачи лапота, који су за своју сурову работу пронашли један поетичан еуфемизам. Симовић би свако умирање да закрили хлебом и житом, па му се пшенична зрна преобраћају у житна. Понекад ми се чини да су пушке, из којих се пудало на обичног човека, биле напуњене оним најкрупнијим, куваним зрневљем, панаијом. А кад се оружје напуни таквим, светлим знамењем, не треба се чудити ако реченица засветли. А тек лексика! Свака реч у том стиху блиста као јабука-браница, или као зрневље тријерисане пшенице из оног цака који се оставља за семе.

И касније, кад је писао *Шлемове, Пејлове, Видик и Источнице*, песник је, у извесном смислу, развијао грађу из оног чудесног рефрена. У свакој од тих књига има понеки засењујући стих, који разоткрива голу лирску душу, баш као и онај о пушкама напуњеним пшеницом. На пример

По гробу ми јабуке бубњају.

или

*Од кише светли цео сјан.
Сија њешао из мокре вишње.*

или

*Кроз њрозор і ледам у мрак:
снеі завејава кубик дрва.*

Из збирке у збирку, Симовић ће проширивати свој лирски посед, богатити га и усложњавати, саображавајући га, непрестано, са мекоћом доброг и истовремено смртоносног пшеничног зрња. Његова је моћ била и остала у непосредном, конкретном, узетом од народа, захваћеном из гротла језика. Још у *Субоџи* га је повукла говорна фраза, и драмски набој који је у њој заточен, па би се могло рећи да се из оштрог слуха за колоквијални језик развио цео његов драмски опус. Конкретно је основа с које се чини одскок ка оностраном, једно без другог не опстаје. То нам намеће и наслов избора, *Хлеб и со*. Те две речи спајају темељ и врх наше земаљске пустоловине, нужду и слободу, грађу постојања и његов укус и смисао. Шта би земља без својих песника, који су јој со?

У *Субоји*, слух за конкретно иде до фотографске верности, а апсолутна верност, како то већ бива, прелази у једну врсту апстракције. Позната појава: кад год се у предмет загледамо одвећ изблиза, његови се обриси почну растакати. Следећи стихови као да су дословно преписивани са ђубришта постојања; у њиховој апостолској голотињи, међутим, има ванземне чистоте, ваљда зато што је грађа, одвећ земна, посматрана са најмањег могућег растојања:

*Уз ш̄у с̄ӣену окачени кућерци,
дашчаре, сандуци, с̄ӣраћаре,
земушце, ча̄ӣрље, рерне,
фијоке, кӯӣије, шӯе, јолубарници,
ӣе̄шине, руйча̄е, кокошињци и клозе̄ӣи.
Ӯглавном радници и зап̄ӣлије.
Све дозидано, ӣризидано, надзидано,
ӯшабано, зас̄ӣакљено кар̄ӣоном.
Има јуно мишева,
не знамо ш̄ӣа ћемо с мишевима;
из Макиша долазе ӣацови, оволики.*

Мислим да знам страћаре којима је посвећена песма. Оне се налазе – или су се бар до недавно налазиле – десно од пута Жарково – Чукарица, између фабрике *Пролетер* и *Ошјада*. Тако је, све до јуче, изгледала наша, београдска периферија, тако је животарио знатан део нашег народа, а ми бисмо данас да он преконоћи скине вео с очију и да се, на полуслободним изборима, определи како треба, како смо ми паметно смислили! Ту су негде и наше безнадежне крчме, у којима се лоше једе, и још горе пије, лудо мисли и још луђе говори. Симовић чини оно што је пре четврт века започео Александар Поповић: врши попис тих кретњи и исказа, утврђује стање ствари, јер без увида у то стање не можемо начинити корак напред, а будућност је превише нестварна да би се на њу мислило. Остаје нам нада у немогуће, то јест, у благодати Богородице Тројеручице:

*Тројеручице, док нас лове и мере
ме̄шром, лӣшром, ка̄ӣшаром, ш̄е̄ӣом и врећом,
Ти, двеју руку склољених ӣред ка̄ӣшарцијом,
измери нас, и јомилуј нас, ш̄рећом!*

*Док кишу ӣројкива суснежица, и вук,
риба и врана крећу на нас, у лов,
бескућнима у вејавици, Тројеручице,
Твој ш̄рећи длан пека нам буде кров!*

Ис̄точнице су датум у буђењу из полувековне море. Било је потребно велико песничко надахнуће да би се рекла проста, годинама скривана и избегавана истина: припадници два покрета отпора, из прошлог рата, пореклом су из истих села, истих кућа и истих породица. Пошто су се помирили у смрти, није ли време да се помире и у нашим душама, у нашем заједничком сећању:

*Широм ових шума и ливада,
по јаругама и по јендецима,
нико не зна колико хиљада
и хиљада пошинулих има.*

*Ал зна се да нема
ни једној од ових које шрава крије,
ко од руке кума, оца, сина,
или браћа, пошинуо није.*

Љубомир Симовић је Јован Златоусти наше послератне лирике. Мало је песника чији језик шуми и светли, као у неким његовим строфама:

*Вишњева киша, светила киша.
У ораку, у храсћу киша.
У сваком окну око нас
светли светица злаћна, киша.*

Грци су веровали да песник може бити само онај коме је у колевци пчела нанела нектар на усне. Рекао бих да је Симовић, у једној песми, видео ту митску пчелу:

*Да л је по пчела
над шрпезом била,
или кај зејшина
која има крила?*

ПЕСМА КАО ПОХВАЛА КУЛТУРИ

Горњи град, збирка Љубомира Симовића, настоји да успостави нека мерила битна за наш духовни опстанак. Наш пораз је, пре свега, културни пораз; политичко, привредно и национално срозавање је од овога света, а духовно, и од овог, и од оног. Ми се батргамо по мраку, не знамо где смо ни ко смо, наседамо лажним избавитељима, а они, који нас освешћују, заводе нас у још дубљу помрчину. Хаос у Симовићеву певању се час појављује у рушилачкој, час у плодородној функцији; у њему замире сваки смисао, али он је, – он може бити – и напред из којег се постојање одржава и храни. Ред је, увек, божански ред:

*Помози, Госноде,
када ми дође час да променим светом,
да се мирно ујасим, іледајући
у ону злаћну светлост, која се не јаси!*

Тако говори Доментијан, наш заједнички књижевни предак и водитељ кроз мрак историје.

Један од образаца склада и реда нуди Природа, са својим сврсисходним устројством и миром. Руски мужик, кога песник гледа из воза или аутобуса, познаје и најнижу, и највишу меру постојања. Иако »мањи од семенке«, он

*живи
са сивоом сена,
йсом и Северњачом.*

Садашњост је непросвећена, загушљива тама, а песнички говор у таквим околностима јесте »учење у мраку«. Молитвање у помрчини знак је да није изгубљена свака нада. Енергија, којом се сада храни и напаја зло, могла би се, са мало среће и памети, преобразити у силу која рађа добро. Од штита се гради кантар, од кантара штит; змајевска метаморфоза мача и пера стари је алхемичарски опит наше повести.

У тражењу ослонца и основе на којима би могла почети наша духовна обнова неизбежно се стиже до Светог Сава: учитељ и просветитељ таквог замаха потребан нам је данас колико и у праскозорју нашег државног и културног устројења. У народном предању, Свети Сава је запамћен као пастир који је бринуо о свему; он је поучавао како хигијени духа, тако и хигијени становања. Живот, и данас, вапије управо за таквим, универзалним просветитељем; за неким ко би нас упућивао и у тајне вечног живота, и приморао нас, у исто време да очистимо железничке станице и јавне клозете. А ми смо, вели Песник,

*у масионицу Савину йесак усули,
од шаковској трма кашике издељали.*

Пример онога који је схватио да је богатство у немању, а добит у свесном губитку, нама, пришепетљама потрошачког друштва, потпуно је туђ:

*За шрйезом йупом вина и ракије,
и мяса које усйрелише и клаше,
он осейи да није жедан да йије
из злайне нейо из дрвене чаше.*

Идемо линијом најмањег отпора, ударили смо на широка врата, а воде нас похлепни и саможиви управљачи. Одбацили смо велики ред, у себи и изван себе, а Закон подредили вољи наших челника. Накарад-на и пролазна мерила земаљских судија прихватили смо уместо идеала Права и Правде. Тешко ономе, поручује Песник, ко спадне на такве пресудитеље:

*Боље йи је и у казан врају,
нейо йред судију одапој дубоко,
који мерећи нас не йледа у вају,
нейо у йаздину обрву и око.*

Београдски адвокат Стругар, један од храбријих и независнијих послератних наших бранилаца, понављао је, годинама, пред млађим колегама како је право – космичка категорија! Васионски ред мора се очувати и огледати у сваком нашем поступку, а на Суду, тај Ред је највише мерило, узор и светиња. Право није оно што је појединцу или Држави тренутно по вољи. Читајући круг песама *Мере и шетови*, помислио сам како Симовић разрађује метафизику занесеног и одавно преминулог београдског правника.

Предметни свет је врх леденог брега у којем се укрштају сложена знамења и разноврсна значења. Пијачна бука, тако, постаје слика живописног нереда постојања, а кантари, који у њој звекећу, интервенција вишег смисла и реда. Мерење и просуђивање, парчање и бројање, један је од наших првих грехова, али и синтеза силног напрезања људског рода у настојању да се утврде какви-такви правци у светској збрци:

*Бројеви су и ираї, и закон, и завеш,
Бројеви су и ослонци у илавилу;
Бројеви су чврста и пейодмиљљива
Сџража и ираншца ирема ппишавилу.*

Бодлеровску панику пред бескрајем (*Никада изићи из Бројки и Бића!*) Симовић је доживео на градској тржници. Привреда, трговина, Држава, власт само су чувари једног дубљег и даљег поретка, спроводници и надгледници велике размене, а бројгеловка збрка пијачних кантара земаљска пародија онога што нас чека на Дан Страшног суда.

Из игре са знамењима мерења и просуђивања настала је песма *Ваја Вука Караџића*. Једини кључ који у животну збрку и трку уноси трачак смисла јесте култура. Она је противтежа природи, историји, биологији. Чудом и провиђењем, Вук се издигао из неписмености природног постојања; свим грубостима и бесмисленостима и нашем балканском беспућу он је супроставио своју мастионицу:

*... из руку висина,
кайље крв,
на крв
ирамиња снџ.*

*Вук Караџић
на сџо,
на друји шас,
масџионицу сџавља
као шеї.*

Из те је мастионице, у протекла два века, истекла срж свега што је код нас племенито, што тежи разумнијем и чистијем животу. Част вуковске мастионице нарочито би нам морала бити важна данас, кад

пакост, незналаштво и нискост управљају многим јавним пословима, и кад се писари, жреци и вајни клерици појављују у улози сејача и преноситеља мржње међу народима.

Горњи ирад је метафора за оно што су марксисти звали надградња, а за шта је *култура* прикладнија реч. Надграђивати се може свашта и свакојачо, док *неговање* подразумева много финији, племенитији и просвећенији напор. Симовићева збирка је, у ствари, узбудљив хвалоспев култури; то је најсрећније исказано у песми *Подизање Санкт-Петерсбурга*. Безобличну стихију и дивљину мора и зиме побеђује једино осмишљени труд, са вером у смисао, који ће доћи накнадно:

*У балтичка небеса, тимало њавља,
с тих се шемеља леда дубље и ведрије.
Хладном се царству зиме сујроштва
још хладније царство теометрије.*

*И ту, иде су безобличне стихије, и хладне
мочваре владале и њојлаве, и њлиме,
закони шривине, запаштва, бродоградње,
њобедили су законе мора и зиме.*

Циљ свеколиког упињања јесте тренутак хармоније и смисла који ће, можда, проживети неки далеки потомак:

*И онај ко сабира њочиње да снева
да се све њо шњо се збило збило зашњо
да с једне на друју шњрану сиве Неве
један ујашен њрозор леда у злашњан.*

С основном замисли *Горњеј ирада* срећно се допуњује збирка разговора, записа и чланака *Ковачница на Чаковини*. Чаковина је насеље недалеко од Ужица, ако сам добро разумео – на Јеловој Гори, где је песник проводио слободне дане и недеље. Она је знамење везаности за родно тло. На примедбу једног интервјуисте (ах, ти наши необразовани, а тако глупо знатичељни интервјуисти!) да се превише бави малим стварима, односно »периферијом и приземљем«, Симовић одговара ваљаним афоризмом, и упечатљивом песничком сликом: »То можда јесте периферија у односу на Теразије, али није периферија у односу на звезде.« Ми, међутим, од Теразија и других земних саобраћајница и вага, звезде најчешће не запажамо...

Љубомир Симовић је разумео оно што неки наши писци, засењени тзв. великим светом, или својом визијом тога света, никако да схвате: »Где ћу наћи универзално ако га не тражим у криворечком аутобусу и у ковачници на Чаковини?« Пут до великог и општег иде преко малог и конкретног; да би живела и напредовала, универзална, то јест светска култура, мора имати националне корене; без њих се она претвара у малокрвну утвару која лебди ни у чему.